

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Souboj dobra a zla na poli budovatelského románu

Vypracovala: Zdenka Dostálová
Vedoucí práce: prof. PaedDr. Michal Bauer, Ph.D.

České Budějovice 2015

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala panu prof. PaedDr. Michalu Bauerovi, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce a za cenné rady, připomínky a podněty při jejím vzniku.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 30. 4. 2015

.....

Zdenka Dostálová

Anotace

Bakalářská práce se zaměřuje na žánr budovatelského románu. Okrajově se věnuje historickému kontextu z hlediska existence podmínek pro vznik tohoto typu prózy v rámci socialistického realismu i tomuto žánru z hlediska literární teorie.

Pozornost je centralizována zejména na nejdůležitější postavy románů. Hlavním cílem této práce je vymezení typických, kladných a záporných, postav a jejich srovnání se sociálním stavem dané doby. Využita budou především díla Jana Otčenáška a T. Svatopluka.

Annotation

Bachelor thesis is focused on genre constructive novel. Marginally is dedicated to historical context from the aspect existence conditions for formation this type of prose within socialistic realism and this genre from the aspect literary theory. Attention is centralized at most important characters from the novel. Main target of this thesis is demarcation typical, positive and negative, characters a their comparison with social status of the time. Used will be especially writings from Jan Otčenášek and T. Svatopluk.

Obsah

Seznam zkratk	7
1. Úvod.....	8
2. Historické mezníky v letech 1945-1956	9
2. 1. Poválečné ČSR.....	9
2.2. Komunistický převrat 1948.....	10
2.3. Postupné uvolňování režimu	11
3. Komunistický režim v Československu.....	12
3.1. Lidově demokratická republika.....	12
3.1.1. Politické procesy a pokusy o odpor	13
3. 3. Literatura po roce 1948	14
3. 3. 1. Svaz československých spisovatelů	15
3. 3. 2. Cenzura a procesy s českými literáty	17
4. Socialistický realismus	19
4.1. Metoda socialistického realismu	19
5. Próza s budovatelskou tematikou	22
5.1. Žánr budovatelského románu.....	23
5.1.1. Budovatelský román v české literatuře	24
6. Plným krokem- Jan Otčenášek	27
6.1. Jan Otčenášek.....	27
6. 2. Plným krokem	27
6. 2. 1. Motivy románu.....	28
6. 2. 2. Srovnání postav románu.....	30

6. 2. 2. 1. Kladné postavy	30
6. 2. 2. 2. Kolísavé postavy	32
6. 2. 2. 3. Záporné postavy	34
7. Bez šéfa-T. Svatopluk.....	36
7. 1. T. Svatopluk	36
7. 2. Bez šéfa	37
7. 2. 1. Motivy románu.....	37
7. 2. 2. Srovnání postav v románu.....	38
7. 2. 2. 1. Kladné postavy	38
7. 2. 2. 2. Kolísavé postavy	41
7. 2. 2. 3. Záporné postavy	43
8. Shrnutí charakteristik postav	45
9. Závěr	47
10. Použité zdroje	49

Seznam zkratk

ČSR – Československá republika

HSTD – Hlavní správa tiskového dohledu

KSČ – Komunistická strana Československa

NERČ – Národní ediční rada česká

SČS – Syndikát českých spisovatelů

SČSS – Svaz československých spisovatelů

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

USA – Spojené státy americké (United States of America)

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

VB - Velká Británie

1. Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá žánrem budovatelského románu a jeho charakteristickými postavami. Jejím cílem je nalezení shodných rysů postav a porovnání s hierarchickým uspořádáním společnosti dané doby.

Žánr budovatelského románu se rozšířil v první polovině 50. let 20. století, tedy v dobách komunistické diktatury. Jelikož je jeho charakteristickým rysem úzká spojitost s politickými událostmi dané doby, věnuji se také okolnostem vzniku těchto děl. V teoretické části se podrobněji zabývám léty 1945-1956.

V prvním úseku teoretické části práce se věnuji historickým mezníkům ve výše uvedených letech. Zmiňuji situaci v ČSR po druhé světové válce a rostoucí sympatie obyvatelstva ke komunistické straně. Zabývám se také komunistickým převratem v únoru 1948 a zdánlivým uvolňováním totalitního režimu v roce 1956.

Dále se zabývám samotným komunistickým režimem nastoleným v nově vzniklé Lidově demokratické republice. Zmiňuji obměnu hospodářského uspořádání a nově zavedené praktiky systému, zejména politické procesy. Stěžejní část tvoří charakteristika literatury dané doby. Zaobírám se též Svazem československých spisovatelů a cenzurou, která měla na literaturu rozhodující vliv.

V posledním oddílu teoretické části pojednávám o hlavních principech a metodách socialistického realismu, který se stal dominantním uměleckým směrem daného období. S tímto směrem úzce souvisí próza s budovatelskou tematikou, u které kladu největší důraz na již zmiňovaný žánr budovatelského románu.

Praktickou část práce tvoří komparace dvou děl: Bez šéfa od T. Svatopluka a Plným krokem od Jana Otčenáška. Oba romány se zabývají výrobní tematikou a přeměnou společnosti v duchu socialismu.

U každého díla uvádím nejprve krátkou biografii autora. Dále nastiňuji děj a pokouším se o načrtnutí nejdůležitějších motivů románu. Stěžejní část práce tvoří charakterizace postav, které jsem rozdělila na kladné, záporné a kolísavé. Na základě této charakteristiky se pokouším o nalezení společných rysů a jejich srovnáním s ideovými požadavky komunismu.

2. Historické mezníky v letech 1945-1956

V těchto letech prošla Československá republika značným vývojem. Za jeden z nejdůležitějších historických okamžiků lze považovat poválečné rozdělení Evropy a vyznačení demarkační linie. Podle dohody mezi SSSR, USA a VB měla většinu československého území osvobodit sovětská armáda. Již během války byl Moskvou posílen československý odboj. Sovětští parašutisté měli zajišťovat kontrolu partyzánských oddílů, ale jejich hlavním úkolem se stalo vytvoření komunistického podsvětí a národních výborů, které budou schopné ve vhodný okamžik převzít moc.

2. 1. *Poválečné ČSR*

Jak již bylo domluveno na Jaltské konferenci¹, Československá republika měla být po válce zařazena do vlivu Sovětského svazu. Na konci války Sovětský svaz i českoslovenští komunisté bránili jakékoliv intervenci ze strany západu. Tato obava ze ztráty vlivu v ČSR se nejvíce projevila při květnovém pražském povstání, kdy komunisté odmítli pomoc západních vojsk i vlasovců. Území Československa bylo tedy oficiálně osvobozeno až Rudou armádou 9. května 1945. Veškerá politická i vojenská činnost byla orientována na Sovětský svaz.

Ihned po válce obsadili komunisté strategické pozice, tedy ministerstvo vnitra, zemědělství a informací. Ještě před koncem války byl 5. dubna 1945 schválen tzv. Košický vládní program, který upravoval rozložení politických stran. Veškerá politická soutěž probíhala v rámci systému Národní fronty. Tento uzavřený systém zahrnoval na území Čech komunistickou, národně socialistickou, sociálně demokratickou a lidovou stranu a na území Slovenska stranu demokratickou a komunistickou. Počet politických stran byl tedy výrazně omezen. Novými orgány státní moci se staly národní výbory. Do svolání Prozatímního národního shromáždění 28. října 1945 byly vydávány dekrety prezidenta republiky. Tyto dekrety nařídily znárodnění bank, pojišťoven, klíčového průmyslu a podniků nad 500 zaměstnanců. Vznikly mimořádné lidové soudy a v letech 1945-1947 došlo k odsunu německého obyvatelstva. Uzákoni se pozemková reforma, při které byla zkonfiskována půda Němců a kolaborantů. Tato půda byla levně

---

¹ Zástupci USA (Roosevelt), VB (Churchill) a SSSR (Stalin) rozhodli v únoru o poválečném uspořádání Evropy

přerozdělována mezi zájemce, čímž si komunistická strana posílila pozice v pohraničních oblastech a na venkově.

V květnu 1946 se konaly volby do Ústavodárného národního shromáždění, které dopadly pro Komunistickou stranu Československa na území Čech velice uspokojivě. KSČ získala na území českých zemí 40,17% hlasů, národně socialistická strana 23,66% hlasů, lidová strana 20,24% hlasů a sociálně demokratická strana 15,58% hlasů. Na Slovensku získala většinu hlasů demokratická strana (62%) a komunisté se museli spokojit pouze s 30,37% hlasů. Byla ustanovena nová vláda, do jejíhož čela se postavil Klement Gottwald, a prezidentem republiky byl opět zvolen Edvard Beneš. Vláda v roce 1947 schválila tzv. budovatelský vládní program, který zahrnoval industrializaci Slovenska, vytvoření nové ústavy, dvouletý hospodářský program a utužování vztahů se Sovětským svazem.

Sovětský svaz předpokládal, že se Spojené státy zaměří na svoji vlastní politiku a stáhnou se z Evropy. George C. Marshall si však uvědomoval zuboženost Evropy a nabídl jí hospodářskou pomoc. Tento krok překazil Stalinovi plán na ovládnutí celé Evropy. Aby si udržel a ještě více upevnil svůj mocenský blok, znemožnil účast na Marshallově plánu zemím, které byly pod vlivem Sovětského svazu, tedy i Československu. Toto opatření mělo za následek zaostávání československého průmyslu a vznik hospodářských obtíží. Komunisté se pokoušeli ještě více utužit svůj vliv. Pro lepší ovládnutí svého impéria centralizoval Stalin všechny komunistické strany do tzv. Informbyra. Politická krize postavená na sporu komunistů a nekomunistů vyústila v únoru 1948.

2.2. Komunistický převrat 1948

Politický převrat v Československu odstartovaly změny ve Sboru národní bezpečnosti. Ministr vnitra Václav Nosek nahradil všechny nekomunistické pražské velitele svými příznivci. Tímto krokem se do rukou komunistů dostalo značné množství zbraní. Na protest podalo 20. února 1948 dvanáct nekomunistických ministrů demisi. Pokusili se přimět KSČ k ústupu nebo vyvolat předčasné volby.

Komunisté vyvíjeli nátlak na prezidenta republiky Edvarda Beneše. Požadovali přijetí demise a vytvoření vlády podle návrhu Klementa Gottwalda. Organizovali masové protesty, přesouvali ozbrojené síly do Prahy, zakládali tzv. Akční výbory Národní fronty a ozbrojené útvary stoupenců, tzv. Lidové milice. Odpůrci komunistů na

tyto akce nedokázali odpovědět a jediným projevem odporu byly pochody vysokoškolských studentů na Pražský hrad.

Dne 25. 2. 1948 prezident pod hrozbou občanské války demisi nekomunistických ministrů přijal. V březnu téhož roku byla pod nátlakem odhlasována důvěra nové vládě Klementa Gottwalda. Únorem 1948 opět skončila v Československu na dlouhá desetiletí demokracie.

V květnu proběhly volby. Sestavena byla pouze jednotná kandidátka Národní fronty, ve které měla KSČ 70% zastoupení. Výsledky voleb byly zfalšovány (89% získali kandidáti Národní fronty, 10% hlasů neplatných). Sociálně demokratická strana byla sloučena s komunistickou a ostatní politické strany byly zbaveny vlivu. Nová vláda vytvořila tzv. Ústavu 9. května, která prohlásila ČSR za lidově demokratickou republiku. Prezident Beneš tuto ústavu odmítl podepsat a abdikoval. Jeho nástupcem byl zvolen „dělnický“ prezident Klement Gottwald.

2.3. Postupné uvolňování režimu

Následující období přineslo další vlnu konfiskace, při které byl znárodněn zbytek průmyslu, obchod i řemeslná malovýroba. Podle sovětského vzoru probíhala také kolektivizace zemědělství. Od ledna 1949 platil plán první pětiletky tj. plán socialistické výstavby. Zasažena byla i sféra kulturní, která byla zcela podrobena komunistické ideologii.

V březnu 1953 zemřeli v krátké době J. V. Stalin a Klement Gottwald. Prezidentem se stal Antonín Zápotocký a předsedou vlády byl zvolen Viliam Široký. Smrt těchto vůdčích osobností znamenala postupné zmírnění komunistické diktatury.

V roce 1954 proběhly volby do národních výborů, Národního shromáždění a Slovenské národní rady. I tyto volby probíhaly na základě jednotné kandidátky a výsledky byly značně upraveny.

Projev Nikity Sergejeviče Chruščova na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu kritizující Stalinovu vládu vyvolal řadu diskuzí a stal se podnětem k realizaci nezbytných reforem v rámci společenského systému. K roku 1956 se ekonomická situace mírně stabilizovala. Ačkoliv se mohlo zdát, že se režim uvolnil, tato iluze netrvala dlouho. V rámci normalizace probíhající od roku 1968 byl nastolen opět tvrdý totalitní režim plný cenzury a pronásledování.

3. Komunistický režim v Československu

Po únoru 1948 zasáhla komunistická strana do všech složek společenského i kulturního života. Odbourána byla demokracie i občanská práva. Veškeré přebudování společnosti se dělo na základě sovětské skutečnosti, která byla díky ideologickým výkladům značně zkreslena. Jedinou přípustnou ideologií se stal marxismus.

V rámci komunistického systému bylo např. znemožněno cestování do „nepřátelských“, tedy většinou do západních demokratických zemí, nezaměstnanost se stala trestným činem příživnictví a veškeré hospodářství se soustředilo na těžký průmysl. Z veřejných pracovišť byli na popud akčních výborů a národní fronty odstraňováni všichni nekomunisté. Naopak většina lidí byla pod pohrůžkou vyzývána k členství v komunistické straně. Důležitou pozici měla tajná politická policie – Státní bezpečnost.

Některé aspekty tehdejších přeměn měly své kořeny již v poválečném období a navazovaly na nacistickou éru. Jednalo se zejména o zásahy státu do soukromého života a prosazování kolektivního života. Ačkoliv se nový systém velice snažil, nikdy se mu nepodařilo zcela přebudovat společnost, a proto se v celém komunistickém období objevují také neoficiální jevy. V následujících kapitolách se zaměřím především na vliv komunistické ideologie na literaturu.

3.1. Lidově demokratická republika

Sovětský svaz se pokoušel o co nejužší spojení se zeměmi sovětského bloku. Založil tedy Radu vzájemní hospodářské pomoci a země propojil také vojensko-politickou Varšavskou smlouvou (1955). Členem se samozřejmě stala i Československá republika.

V lidově demokratické republice se od základů změnil systém hospodářství. Soukromý sektor byl zcela zlikvidován a celý ekonomický systém byl řízen podle ústředního plánu z jednoho centra. Přednost měly samozřejmě cíle politické nad těmi ekonomickými. Ihned po převratu se sektor zemědělství připravoval ke kolektivizaci. V roce 1949 přijala republika zákon o jednotných zemědělských družstvech, tzv. JZD. Tato kolektivizace měla největší dopad na rolníky, kteří byli násilně nuceni k připojení.

Komunisté si vynucovali absolutní kontrolu. Toto upevnění moci bylo doprovázeno rozsáhlými perzekucemi odpůrců skutečných i domnělých. Režim zřídil tábory nucených prací, kam byly mimosoudně posílány nepohodlné osoby. Těmito tábory si prošlo zhruba 80 tisíc občanů. Vznikly také pomocné technické prapory. Do

těchto vojenských útvarů byli povoláni „politicky nespolehliví“ branci. Tyto osoby (přibližně 60 tisíc) těžce pracovaly v dolech, hutích a na stavbách.

3.1.1. Politické procesy a pokusy o odpor

Zinscenované procesy byly jednou z nejčastějších politických praktik komunistického režimu. Mezi první odsouzené patřili zejména vysocí představitelé československé armády a účastníci odboje. Z armády bylo do roku 1950 propuštěno zhruba 36% důstojníků. Dalšími oběťmi se stali komunistu nebezpeční političtí představitelé a katolická církev. Odsouzeni byli vysocí církevní hodnostáři i katolická inteligence. Došlo k likvidaci mužských řeholních řádů a řeckokatolické církve.

Procesy pokračovaly i v 50. letech. L. Štoll a J. Taufer se zasloužili o vyřazení katolíků, liberálních demokratů i některých levicově smýšlejících osob z oficiálního světa. Nejznámějším soudním řízením 50. let se stal vykonstruovaný proces s JUDr. Miladou Horákovou, která byla souzena spolu s O. Peclm, J. Buchalem a významným historikem Z. Kalandrou. Tento proces trvající od 31. 5. do 6. 6. 1950 skončil nejen pro Horákovou odsouzením k trestu smrti a následnou popravou.

Komunisté bojovali i s nepřáteli uvnitř strany. Mezi nejznámější patří proces s tzv. vedením protistátního spikleneckého centra v listopadu 1952. Při tomto procesu bylo k smrti odsouzeno 11 komunistických funkcionářů, včetně generálního tajemníka KSČ Rudolfa Slánského. Na tento proces navazovalo v roce 1954 soudní jednání s tzv. slovenskými buržoazními nacionalisty (např. G. Husák, L. Novomeský).

Během tohoto období mohl být odsouzen takřka kdokoliv. Soudy již nebyly nezávislou institucí, neboť si vykládaly zákoník třídně a trestal se jakýkoliv čin, který byl namířen proti zájmu společnosti, tedy proti zájmu komunistické strany. O vině a trestu nerozhodovaly samostatné soudy, nýbrž politické orgány komunistické strany. Během těchto procesů přišlo o život 179 lidí a více než sto tisíc domnělých odpůrců režimu bylo uvězněno. Šlo o osoby, které si zachovaly své vlastní svobodné myšlení a nenechaly se podmanit komunistickým režimem.

„Dodatečně se prokázalo, že politické procesy v Československu byly vykonstruované, lživé, divadelní. Obžalovaní se octli před soudem podle předem promyšleného výběru a na základě falešných, vymyšlených obvinění. Pro průběh

*procesů byl s pomocí sovětských poradců vypracován jakýsi scénář a obžalovaní byli buď násilím, nebo i sliby donuceni, aby podle něho vystupovali u soudu.*²

Přestože byla komunistická ideologie plná demagogie, stala se pro mnoho lidí přitažlivá. Ne všichni toto nadšení sdíleli. XI. všesokolský slet se řadil mezi první protikomunistické akce. Také pohřeb Edvarda Beneše se odehrál v protikomunistickém duchu. Na tyto protestní akce odpověděli komunisté vlnou zatýkání a čistkou v Sokolu. Dále byl vydán zákon na ochranu lidové demokratické republiky, který umožnil tvrdě stíhat veškerý odpor. Pro odhalování ilegálních komunistických skupin sloužila již zmiňovaná Státní bezpečnost.

Vlna represí donutila část odpůrců k emigraci do západních zemí. Mezi léty 1948-1951 takto opustilo republiku přibližně 25 tisíc obyvatel. Byli mezi nimi zejména politici, žurnalisté, spisovatelé a umělci. V exilu vznikla řada politických stran, uměleckých děl i českých rozhlasových stanic (např. Hlas Ameriky, Svobodná Evropa). V roce 1949 vznikla v USA Rada svobodného Československa, která se snažila o obnovu demokracie v ČSR.

I zbytek Evropy si uvědomoval nebezpečnost komunismu. Dne 17. 3. 1948 podepsalo pět zemí západní Evropy obranný pakt, který se stal základem pro Západoevropskou unii. Hlavním úkolem byla ochrana demokracie. V dubnu 1949 vznikla Organizace severoatlantického paktu NATO. Sovětskému svazu se nepodařilo připojit ke svému impériu Jugoslávii a Německo. Utužilo tedy svoji kontrolu a založilo Radu vzájemné hospodářské pomoci.

3. 3. Literatura po roce 1948

Ihned poté, co se komunisté chopili v únoru moci, eliminovali vliv svých odpůrců v mnoha kulturních institucích. Tyto politické čistky byly prováděny Ústředním akčním výborem Národní fronty. Nejdříve je pocítili konzervativní autoři, zejména autoři katolicky orientovaní (J. Deml, J. Durych, J. Čep, J. Zahradníček). V literatuře znamenaly tyto čistky pokles spisovatelských organizací. Bylo rozpuštěno např. Sdružení kulturních organizací, Sdružení moravských spisovatelů a Kruh českých spisovatelů.

---

² HOUSKOVÁ, Hana a Jan PODLEŠÁK. *České a slovenské dějiny v letech 1945 - 1989: Základní studijní materiál pro distanční studium*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1994.

Některé organizace přešly pod správu Syndikátu českých spisovatelů, který se postupně stával jedinou organizací zastřešující spisovatele. Toto slučování mělo zajistit snadnější kontrolu nad literární tvorbou.

S myšlenkou jednotné tvorby v duchu ideologie nesouhlasila především mladá generace. Pokusila se tedy na Dobříšské konferenci mladých spisovatelů prosadit vznik Klubu mladých spisovatelů. Přestože byli všichni účastníci příznivci socialistické teorie, v otázce svobody literatury se značně rozcházeli. Otázkou zůstávalo zejména to, zda má literatura pomáhat při budování socialismu, nebo se má od politiky distancovat. Přestože se konference shodla na spolupráci s politickou sférou, neměl Klub mladých spisovatelů dlouhé trvání. Komunistické vedení se obávalo přílišné autonomie klubu, a tak byl propojen se Syndikátem. Tato konference znamenala definitivní konec svobodné tvorby.

Komunisté dále usilovali o umocnění svých pozic a usměrňování života společnosti v duchu ideologie. Ministrem školství a osvěty se stal Zdeněk Nejedlý, který sehrál v rozvoji socialismu významnou roli. Sjezd národní kultury konaný v dubnu 1948, na kterém bylo znemožněno vystoupení všech odpůrců ideologie, zahájil novou etapu tvorby, která byla zaměřena na rozvoj socialistické společnosti a třídně proletářské ideovosti. Vítězství Komunistické strany Československa ve volbách 30. května 1948 ovlivnilo na čtyři desetiletí vývoj nejen literatury.

Na IX. sjezdu komunistické strany konaném 21. 5. 1949 vyhlásil československý prezident Klement Gottwald cestu k socialismu. Tento socialismus měl být dovršitelem všech nepokojů minulosti. Nepřítelem budování socialismu se staly všelijaké –ismy (např. spiritualismus, formalismus, skepticismus, existencialismus, individualismus). Do tohoto seznamu nepřátel bylo možné zařadit prakticky cokoliv. Komunistická ideologie předpokládala, že se třídní odpůrci nacházejí zejména v umění, zvláště v literatuře. Z toho důvodu bylo třeba provést revizi děl a ponechat pouze díla, jež vytvářela soulad se sovětským vzorem. Cílem se stalo rozšíření marxisticko-leninské ideologie a vítězství dělnické třídy. Za literární vzory byli považováni např. V. Nezval, V. Závada, M. Pujmanová, S. K. Neuman či I. Skála.

3. 3. 1. Svaz československých spisovatelů

V období komunistického režimu vznikaly umělecké svazy, které sloužily k upevňování ideologie. Tyto svazy byly založeny výběrově, jelikož zprostředkovávaly širší veřejnosti

politická usnesení. Starší spolky byly většinou rozpuštěny, jelikož stály na demokratických základech.

Předchůdcem svazu spisovatelů byl Syndikát českých spisovatelů (SČS), který postupně pohltil většinu literárních organizací. Již od března 1948 se konaly přípravy na sloučení Syndikátu se Spolkem slovenských spisovatelů. Výsledkem byl již zmíněný Svaz československých spisovatelů (SČSS).

Členové SČSS museli projít prověrkami, které měly vytrždit spisovatele „vyšších uměleckých kvalit“ od nechtěných. Díky těmto prověrkám přešla ze SČS do SČSS pouze jedna šestina literátů. Tito literáti se dále podle „kvality“ členili na čestné členy a kandidáty. Zatímco v roce 1948 tvořilo SČS 1675 členů, v říjnu 1950 se česká část SČSS skládala z 220 členů a 49 kandidátů. Noví autoři mohli do SČSS vstupovat pouze tehdy, pokud změnili zásadně svoje tvůrčí působení, což znamenalo příklon k socialistickému realismu.

Pozici předsedy přípravného výboru obsadil Jan Drda a místopředsedou se stal Ján Poničan. Tento výbor měl za úkol vypracovat stanovy, které by korespondovaly se stanovami Svazu sovětských spisovatelů. Na ustavujícím sjezdu, který se konal 4. – 6. března 1949, byl za jedinou tvůrčí metodu zvolen socialistický realismus. Konkretizovaly se zde také požadavky na spisovatele. Každý spisovatel byl posuzován podle své ideové a politické angažovanosti. Jeho tvorba měla podporovat názory komunistické strany a tvůrčí subjekt měl být podřízen zájmům kolektivu.

SČSS si za svůj deník zvolil Lidové noviny (dříve Svobodné noviny, které řídil František Peroutka), reprezentoval ho časopis Nový život a pro vydávání knih mu posloužilo svazové nakladatelství Československý spisovatel, které vzniklo spojením několika soukromých nakladatelství.

Mezi základní úkoly SČSS bylo řazeno seznamování spisovatelů s marxisticko-leninským učením a nalézání nových spisovatelů z řad pracujícího lidu. Na podporu byla vyhlášena soutěž „Pracující se hlásí do literatury“, která však nedopadla podle očekávání. Vznikla také sbírka „První směna“, která byla tvořena básněmi dělníků zaslanými do Rudého práva. Celkově se však tyto snahy o vychování dělnických autorů nezdařily.

3. 3. 2. Cenzura a procesy s českými literáty

Jelikož se sdělovací prostředky staly nástrojem ideologické a politické propagandy, cenzura tvořila velice důležitý nástroj nově vzniklého totalitního režimu. Zasahovala nejen do nakladatelství, novin a časopisů, rozhlasu, filmů a divadla, ale i do kontroly plakátů a okrajových tiskovin. S cenzurní činností je spojován Václav Kopecký, který se stal ministrem informací a osvěty. Vedle této veřejné cenzury existovala také autocenzura, které podléhali autoři usilující o publikování svých prací. Většina autorů se bála jakýchkoliv nesrovnalostí své tvorby s vládoucí ideologií, které by vedly k profesním či policejním postihům.

Již na jaře roku 1948 se volalo po omezení knižní distribuce. Vycházet měla pouze díla, která sloužila k výchově nového pracujícího člověka. Krátce na to vznikl první soupis publikací, které musely být vyřazeny z knihoven. V únoru 1949 byl Lektorskou radou ÚV KSČ v čele s Pavlem Reimanem vytvořen seznam zastavených knih. Tento soupis byl omlouván nedostatkem papíru, přestože obsahoval i knihy již vytištěné a připravené k expedici. Na seznamu se objevily knihy náboženské, filosofické, odborné i knihy české a zahraniční beletrie. Tyto publikace označili straníci za nepřipustné a odporující dobové představě. Další soupis zakázaných děl byl sestaven Ústavem dějin KSČ v roce 1953.

V březnu 1949 došlo k zestátnění literatury na základě Kopeckého zákona o vydávání a šíření knih. Proti zestátnění nakladatelství se vyjádřil např. Jiří Oktáv, ale všechny protesty se ukázaly jako marné. Potlačena byla veškerá nesouhlasná vyjádření. Vznikla také Národní ediční rada česká (NERČ), která rozhodovala o přípustnosti textů. Na cenzuru měla vliv literární kancelář, povolovací komise a předsednictvo NERČ.

„Zde byl představen příští směr oficiální ediční politiky: vydávání tzv. pokrokové, revoluční, lidově demokratické a socialistické literatury, českých i slovenských klasiků (...), v co největších nákladech literatury marxisticko-leninské, nových učebnic atd.“³

Od roku 1950 sílily snahy o úplnou centralizaci cenzurní praxe. V roce 1953 vznikla spojením dílčích agend Hlavní správa tiskového dohledu (HSTD). Přestože

---

³ BAUER, Michal. *Ideologie a paměť: literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století*. Jinočany: H&H, 2003, ISBN 80-731-9028-1. s. 144.

měla být HSTD jedinou cenzurní organizací, do otázek cenzury zasahovaly i nadále stranické orgány.

Po roce 1956 se předsednictvo Svazu československých spisovatelů pokoušelo o prosazení jiného systému cenzurních zákroků. Navrhovalo, aby HSTD řešila záležitosti „veřejného zájmu“ a cenzuru děl přenechala šéfredaktorům. Ministerstvo se však zaleklo přílišné svobody autorů a tento protest zamítlo.

Cenzurní zásahy vedly k centralizaci a snadnějšímu plánování kulturního života obyvatel. Všechny tyto zákazy publikování a čistky vedly k pronásledování osob a následně k vykonstruovaným soudním procesům, o kterých jsem se již jednou zmiňovala.

„(...) politické procesy, které měly záhy přeměnit i naše země v mlčící svědkyni násilí a bezpráví tak obludných, jakých v českých dějinách nebylo nikdy od poprav revoltujících českých pánů na Staroměstské náměstí.“⁴

Jelikož se objevovaly názory, že se zbytky třídního odboje objevují zejména v literatuře, bylo proti ní velice ostře vystupováno. V únoru 1948 se ustanovil nový akční výbor Syndikátu českých spisovatelů. V čele stanuli K. Nový, J. Drda, V. Nezval, M. Pujmanová, K. J. Beneš a V. Lacina. Obratem byli ze Syndikátu vyloučeni B. Fučík, V. Černý, J. Knap, F. Kovárna, Z. Rotrekl a další. Těmto autorům se zavřely dveře k další literární činnosti a většina se nevyhnula dalším politickým postihům.

Únorový převrat znemožnil působení nejen mnoha spisovatelů, ale i vědců či umělců. Některé významné osobnosti se ukryly před komunistickým režimem do exilu (patří mezi ně např. J. Čep, E. Hostovský, I. Blatný, P. Kubelík, Z. Němeček či F. Peroutka). Komunisté se snažili o vymazání některých autorů z povědomí lidí (např. J. Seifert či V. Holan). Důležitou roli sehrála kritika, která byla nabádána k tvrdým útokům na díla těchto nežádoucích autorů.

---

⁴ HOŘEC, Jaromír. Doba ortelů: dokumenty – vzpomínky - iluze a skutečnosti. Brno: Scholaris, 1992, ISBN 80-900-6883-9. s. 32.

4. Socialistický realismus

Jedinou uznávanou metodou umělecké práce se stal v období komunismu socialistický realismus. Tento umělecký směr byl u nás převzat ze Sovětského svazu, kde tvořil po roce 1934 jedinou uměleckou metodu. Ačkoliv se u nás mluvilo o socialistickém realismu již ve 30. letech, teprve po roce 1948 se dostal do podvědomí širší veřejnosti. Za jediný možný tvůrčí směr byl vyhlášen již v březnu 1949. Václav Kopecký definoval socialistický realismus na IX. Sjezdu Komunistické strany Československa jako tvorbu v socialistickém duchu. Toto vymezení však bylo velice nejednoznačné, a proto se měnilo na základě politických okolností.

Hlavní principy tvořila typizace (dělení postav na základě třídní příslušnosti), stranickost (účast na budování socialistické společnosti) a lidovost (díla určena široké veřejnosti). Obecně lze říci, že se jedná o „(...) *schematická díla s vnějškovou, násilně prosazovanou tendencí, jíž autor ve výstavbě textu vše podřizuje a ukazuje vítězství propagované myšlenky nebo morálky jako jedinou reálnou možnost.*“⁵

Nejvýraznějším literárním žánrem se stal budovatelský román, o němž pojednávám níže. Vedle něj se objevil také román historický, výrobní drama či agitační poezie. Naopak nežádoucími žánry se stala próza psychologická a intimní lyrika. Za úpadkové útvary byly považovány dívčí romány a detektivky. Socialistický realismus se objevil i ve výtvarnictví, např. v obrazové tvorbě Jana Čumpelíka.

4.1. Metoda socialistického realismu

Socialistický realismus není jasně definovatelný. Podle Forstové⁶ je při definici tohoto druhu tvorby třeba vycházet z marxistické teorie zabývající se poznáním skutečnosti jako dialektického materialismu. Podle Marxe člověk nepoznává skutečnost bezprostředně, získává pouze jakousi představu o skutečnosti, tzv. ideologické zdání.

Po prvním všesvazovém sjezdu v Moskvě byl socialistický realismus označen za jedinou a závaznou tvůrčí metodu Sovětského svazu. Jeho vymezení však nebylo

---

⁵ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H&H, 2002, ISBN 80-731-9020-6. s. 304.

⁶ FORSTOVÁ, Eva. *Knihy podle norem: kulturní instituce v systému řízené kultury: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, Mnemosyne (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy), ISBN 978-807-3084-509. s. 18.

jednoznačné. Pro příklad zmíním teorie N. I. Bucharina a K. Konrada. Obě teorie vycházejí z dialektického materialismu, ale liší se zejména tím, jak vnímají skutečnost.

N. I. Bucharin vymezil tento směr jako metodu umělecké tvorby zobrazující skutečný svět. Za skutečný svět považoval realitu vnímanou smysly. Socialistický realismus se měl podle něj opírat o vývojové tendence a lišit se od prostého realismu kladením důrazu na výstavbu socialismu a boj proletariátu. Tento vítězný boj proletariátu zaručuje požadavek jednoty. Z hlediska formy byla povolena mnohotvárnost. Poznání založené na smyslovosti však vytváří pouze představy o skutečnosti, iluzorní zdání, které je třeba stále rozvíjet pomocí nových vymezujících aspektů. Jedině tak se vytvoří vidina budoucnosti korespondující se stranickými představami.

Naopak Kurt Konrad se zaměřil na ztvárnění podstatného poznatku o věcech. „*Skutečnost je pak podle něho to, co zůstává smyslovým dojmům skryto a odhaluje se až po vynaložení určitého myšlenkového úsilí – použitím oklik*“⁷ Didaktický materialismus zde odkrývá podstatu věcí. Jelikož nejde o reprodukci reality, ale o její ztvárnění, nezáleží na formě uměleckých textů. Společensko-politické praxi se přiblížil tím, že podstatu skutečnosti označil za společenskou, třídní.

U nás proběhl spor o socialistický realismus již na prvním sjezdu spisovatelů konaném v roce 1946. Rozdílné chápání pojmu realismus zapříčinilo polemiku mezi Jiřím Hájkem a Janem Grossmanem. Zatímco Hájek chápal realismus jako postoj ke skutečnosti, Grossman považoval realismus pouze za způsob vyjadřování umělce. Spojením socialistických motivů s individuálními výrazovými prvky však odporoval motivu kolektivismu.

Další, kdo se pokusil o interpretaci socialistického realismu, byl Zdeněk Nejedlý, který chápal literaturu zejména z hlediska výchovy. Podle něj realismus nevyjadřoval kopii skutečnosti. Tato skutečnost byla díky autorově interpretaci „povýšena“ a vznikla tedy nová skutečnost. Svoji teorii ukazuje na příkladu *Prodané nevěsty* Bedřicha Smetany. Tato opera zobrazuje nejen samotný příběh, ale i tehdejší náladu lidu. Autor tedy vytvoří nové dílo na základě skutečnosti (nálady). Tato skutečnost však není prokazatelná, jedná se pouze o představu skutečnosti vyvolanou

---

⁷ FORSTOVÁ, Eva. *Knihy podle norem: kulturní instituce v systému řízené kultury: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, Mnemosyne (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy), ISBN 978-807-3084-509. s. 21.

uměleckými prostředky. „*Jestliže však Nejedlému nejde o pravdu, nýbrž o dojem, který svou silou vytvoří skutečnost, pak mu nemůže jít o skutečnou skutečnost, ale o iluzi.*“⁸

V jeho pojetí tedy skutečnost zmizela.

O posun ve vymezení se zasloužil Ladislav Štoll, který konfrontuje realitu s představami. O pravdě mluví tehdy, jestliže realita odpovídá představě. Prohlášením, že je skutečnost socialistická, si zajistil shodu představy a reality. Na základě této teorie straničtí ideologové například vydávali za realistické svoje představy o umění, jelikož pouze členové strany mohli rozhodnout o tom, co je a není socialistické. Ladislav Štoll zahrnul touto teorií do socialistického realismu veškerou tvorbu.

---

⁸ FORSTOVÁ, Eva. *Knihy podle norem: kulturní instituce v systému řízené kultury: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, Mnemosyne (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy), ISBN 978-807-3084-509. s. 39.

5. Próza s budovatelskou tematikou

Po únoru 1948 došlo v literatuře k podřízení publikačního prostoru normám budovatelské kultury, která přinesla zúžení témat i motivů.

Budovatelská próza, objevující se zejména v 50. letech, se vyznačovala především svojí významovou a výrazovou uzavřeností. Základním námětem se stala přeměna člověka a jeho kolektivizace. Tato próza zobrazovala zvláště konflikt „minulosti“ a „budoucnosti“, která je ztotožněna se socialismem. Konflikt probíhá nejčastěji v prostředí továrny, staveniště či vesnice a hlavními aktéry jsou dělníci, kteří zápasí s přírodními živly či jinými odpůrci, jež jim brání ve splnění důležitého pracovního úkolu. Práce se stává hlavní náplní lidského života. Jelikož mají tedy všechny sféry života stejné cíle, je kladen požadavek, aby šla literatura ruku v ruce s politikou.

Budovatelská próza obsáhla mnohé žánry. Objevila se zde touha vytvořit v co nejkratším čase velká díla zobrazující přítomnost a osoby, které jsou součástí přeměny dějin. Dalším požadavkem bylo rychlé reagování na zrychlené tempo revoluce, tedy snaha reagovat na požadavky doby. V této dobové produkci převažovaly zejména žánry kratší. Nejžádanějším útvarem byla reportáž, která propojila zájem o život s propagandou uskutečňovanou pomocí uměleckých prostředků. Reportáž se stala součástí tvorby podporované stranickými organizacemi. Spisovatelé byli často posíláni do zahraničí, zejména do Sovětského svazu, a průmyslových továren. „(...) *jejich texty měly pouze dokládat předem daný ideový konstrukt a způsobem nahlížení domácí i zahraniční reality agitačně působit na adresáty.*“⁹ Reportáže vzniklé po roce 1948 se zaměřovaly na domácí prostředí. Zobrazovaly přední úderníky a organizátory ve výrobě. Jejich úkolem bylo přesvědčit čtenáře o potřebě cílů stanovených komunistickými orgány. Objevují se také cestopisné reportáže, které rozšiřovaly budovatelské úsilí na celé území tzv. lidově demokratických zemí. Častým tématem byl konflikt těchto zemí s kapitalistickým západem.

Dalšími významnými žánry byly povídky a črty. Tyto prozaické žánry první poloviny 50. let se vyznačovaly umělečtějšími zobrazeními přítomnosti. Hlavním

---

⁹ JANOUŠEK, Pavel, Petr ČORNEJ a Alena FIALOVÁ. *Dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2007-2008, ISBN 978-80-200-1528-0. s. 265.

tématem zůstává budovatelské úsilí a sféra mezinárodních vztahů. Povídky a črty zobrazují změny v myšlení člověka po únorovém převratu, tedy zachycují zrod „nového člověka.“ Tyto prozaické žánry se vyznačovaly satirickými vyjadřovacími technikami, karikaturami a černobílým viděním světa. Mezi nejvýznamnější autory těchto žánrů patří František Kubka, Ludvík Aškenazy a Norbert Frýd. „*Všichni tři jmenovaní autoři usilovali o povídku bojovnou, propagandisticky vyhrocenou, ukazující v ostrém obžalovaném osvětlení údajné fašizující tendence ve vývoji západní, zvláště americké společnosti.*“¹⁰

5.1. Žánr budovatelského románu

Budovatelský román jako „*typ společenského románu ilustrující komunistický mýtus o realizaci beztřídní společnosti prostřednictvím nekompromisního boje a kolektivní práce*“¹¹ vznikl v sovětské literatuře na přelomu 20. a 30. let a stal se stěžejním žánrem socialistického realismu.

Základním tématem se stává snaha o revoluční přeměnu starého kapitalistického světa v nový socialistický svět a vytvoření nového člověka. Tento příběh sloužící komunistické ideologii je většinou zasazen do prostorů nedotčených lidskou rukou nebo prostorů zničených válkou. Ocitáme se na půdě průmyslových závodů, staveb či nově vznikajících zemědělských družstev.

Celý příběh budovatelského románu můžeme rozdělit do tří linií. První linie, ideologická, vypráví o plnění pracovního úkolu, který pomáhá v budování nové společnosti, neboť při jeho plnění proměňují lidé sami sebe. Na tuto linii je kladen největší důraz. Druhou linii tvoří milostný románek týkající se hlavního hrdiny a poslední linie zahrnuje souboj revolucionářů s odpůrci, který končí odhalením a potrestáním sabotáže. Příběh je zpestřen dalšími jednoduchými zápletkami a má vždy šťastný konec. Pracovní překážky jsou překonány, budovatelský úkol splněn a odpůrci potrestáni.

V budovatelském románu se setkáme s jednoznačně definovanými postavami, které jsou důležitější jak samotné vyprávění. Nejdůležitější je však pracující kolektiv.

---

¹⁰ JANOUŠEK, Pavel, Petr ČORNEJ a Alena FIALOVÁ. *Dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2007-2008, ISBN 978-80-200-1528-0. s. 271.

¹¹ MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, ISBN 80-718-5669-X. s. 68.

Postavy jsou rozděleny podle marxistické teorie, tedy na dvě třídy. Sociální postavení postav hraje důležitější roli jak jejich psychologická charakteristika.

Kladnou postavou je vesnický či průmyslový proletář, který se ocitá na vedoucím postavení. Jeho úkol spočívá v zavedení nových pracovních postupů. Protivníkem se stává sobecký a zákeřný odpůrce socialismu, nejčastěji kapitalista (továrník, obchodník, sedlák, velkostatkář,...). Později získají komunističtí funkcionáři nového protivníka, katolického kněze. V románech se objevuje také kolísající postava, nejčastěji odborník, který zpočátku nedůvěřuje komunistickým názorům, ale je schopný osobní přeměny. Můžeme si všimnout také emancipovaných žen, které již nefigurují pouze v domácnosti, ale podílejí se na formování nové společnosti.

Celý román funguje na principu kontrastu a konfrontace. Proti sobě stojí vždy starý kapitalistický svět, zobrazující bídu a utrpení, a nový svět, který slibuje všem blahobyť.

Po jazykové stránce využívá text spisovných prvků. Pro charakteristiku a hodnocení postav je používána v rámci přímé řeči obecná čeština, nářečí či slangové prvky. Objevuje se také stavařské, průmyslové či rolnické názvosloví. Důležité jsou také symbolické významy průmyslových reálií, úkonů, výrobků či strojů v duchu ideologie. „*Např. traktor, leitmotiv socialisticko-realistické literatury, není v budovatelském románu jen zemědělským nástrojem, ale v první řadě tankem práce a míru, zbraní nového řádu; symbolizuje sepětí venkova s městem; znamená příchod budoucnosti na vesnici, rozorání mezí a spojení drobných polností v lány; zrovnoprávňuje ženu s mužem, neboť ruší převahu tělesné síly nad duševní ...*“¹²

Budovatelský román navazoval na starší agitační beletrii i na zábavný lidový román. Předchůdcem je také tovární román z druhé poloviny 19. Století. Oproti němu však nejsou továrny temné, ale naopak jsou to místa harmonie stroje a člověka. Prvky zrání jedince a jeho výchovy, která vede k světonázorovému stavu, převzal budovatelský román od vývojového (výchovného) románu.

5.1.1. Budovatelský román v české literatuře

Budovatelský román jako takový vznikl v české literatuře až po únoru 1948. Svůj ideologický žánrový model převzal ze sovětského svazu. V první polovině 50. let se stal

---

¹² MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, ISBN 80-718-5669-X. s. 69.

vůdčím žánrem české prozaické tvorby. Za předchůdce však můžeme považovat proletářské romány, reportážní prózy či typizační romány vznikající spolu s prvními úvahami o socialistickém realismu.

Na počátku tohoto románu, tedy v letech 1949-1950, nalezneme tři tematické odnože: tovární román, přehradní román a vesnický román. V letech 1950-1952 prochází tento žánr slohovou proměnou, avšak tematické prvky zůstávají. Zvětšuje se okruh postav i linií vyprávění, které vedou k používání kronikářských postupů. Nadále zůstává ideologická linie, tj. cesta za splněním pracovního úkolu, tou nejdůležitější a nadřazenou všem ostatním.

Postupně můžeme vymezit dvě dějové varianty tohoto románu. První varianta zobrazující období od května 1945 do února 1948 pojednává o situaci v českých zemích po válce. Vypráví o znárodnování těžkého průmyslu, osidlování pohraničí či o zestátnování velkostatků. O druhé polovině 50. let vypráví druhá varianta, která pojednává o reorganizaci průmyslu, výstavbě monumentálních staveb, zejména přehrad, či o vzniku jednotných zemědělských družstev.

Za první dílo tohoto žánru můžeme považovat román Aleny Bernáškové *Cesta otevřená* (1950), který líčí osud rafinerie od okupace po únor 1948. Vzorovým dílem budovatelského románu se stal *Nástup* (1951) Václava Řezáče. Toto dílo zobrazuje osidlování Sudet a hospodářské znárodnování v poválečném období. Objevuje se zde dělení postav podle národnostní a třídní příslušnosti.

Dalším významným dílem tohoto žánru je román Jana Otčenáška *Plným krokem* (1952), který ve svém vyprávění propojuje povrchní chování s nitrem postav. Postavy románu o svém ideologickém přesvědčení nejen mluví, ale také ho prožívají. Můžeme říci, že se zde objevuje „existenciální podtext“. Tomuto dílu se budu ještě věnovat níže.

Po roce 1953 se posouvá i ideologická perspektiva. Postava odborníka se nejčastěji v přehradních románech (viz Zdeněk Pluhař – *Modré údolí* [1954]) přibližuje k socialistickému přesvědčení. Nepřítelem již není někdo zvenčí (kapitalista), ale vnitřní funkcionář, který má moc nad pracovním kolektivem, viz Pavel Bojar – *Horké dny* (1953).

Ke konci 50. let prošel budovatelský román značnou proměnou. Socialistická revoluce se dostala do pozadí a hlavní funkci plnila složka zábavná. Začínaly se také zobrazovat stinné stránky revoluce. Tyto romány budovatelské deziluze oslabovaly ideologickou představu a připouštěly pochyby o komunistickém projektu. Mezi tyto

deziluzivní romány patří Svatá noc (1966) J. Procházky či Hodina ticha (1963) I. Klímy.

Na přelomu 70. a 80. let došlo ještě k pokusu o pozdní návrat budovatelského románu v dílech Druhý dech (1975) S. Váchy či v díle Běh znaveného koně (1983) S. Rudolfa. Po listopadu 1989 však tento žánr definitivně zanikl.

6. Plným krokem- Jan Otčenášek

První z románů, ve kterých se pokusím nastínit typizaci postav, nese název Plným krokem. Autorem tohoto románu je Jan Otčenášek. Jak již napovídá název, román se věnuje budovatelskému úsilí. V tomto případě se jedná o splnění pětiletky v továrně na výrobu šamotových cihel.

6.1. Jan Otčenášek

Jan Otčenášek se narodil 19. 11. 1924 v Praze. Vystudoval obchodní akademii a pokoušel se o studium estetiky na Filosofické fakultě Karlovy univerzity v Praze, které z rodinných důvodů nedokončil. Otčenášek byl na konci války členem ilegální mládežnické skupiny. Od roku 1952 pracoval na sekretariátu Svazu československých spisovatelů a na krátkou dobu se stal redaktorem Československého rozhlasu. Od roku 1960 se již plně věnoval psaní. Otčenášek publikoval v mnoha periodikách (např. Host do domu, Lidové noviny, Rudé právo, Květy).

Otčenášekova díla se vyznačují zejména patrnou typizací postav. Jeho první pokus o vytvoření budovatelského románu vyšel roku 1952 s názvem Plným krokem. Právě na tomto díle se pokusím interpretovat jeho rozdělení postav.

Následoval román Občan Brych, který je zajímavý pro výběr hlavního hrdiny. Brych je továrním právníkem, který nechce žít v totalitním Československu. Rozhodne se tedy po únoru 1948 emigrovat. Nakonec však zjistí, jací lidé vlast opouští, a zůstává. V tomto díle nalezneme typ kolísavé postavy, která však nakonec zvolí tu „správnou“ cestu. Autor zde vyobrazuje vnitřní boj hrdiny. Mezi jeho další významná díla patří Romeo, Julie a tma, Kulhavý Orfeus či Pokušení Katarina. Jeho prózy byly velice často adaptovány pro divadlo či televizi.

6. 2. Plným krokem

Jak jsem se již zmínila, román Plným krokem vydaný v roce 1952 je autorovou prvotinou. Hlavním dějištěm tohoto díla, nesoucího podnázev Příběh lidí a ohňů, je továrna vyrábějící šamotové cihly v obci Březová. Název obce je odvozen od bříz, které rostou všude kolem. Tyto břízy, které se uchytí takřka kdekoliv, symbolizují velmi chudý kraj s ubohou úrodou. Nalezneme tam malá stavení signalizující truchlivou bídu

místních obyvatel. Dominantou celé vesnice je uvedená továrna, která se stala domovem mnoha dělníků.

Továrna, nad jejíž bránou nalezneme ozubené kolo s velkou pětkou, tedy znak pětiletky, se nachází v polovině jejího prvního roku. Přes veškerou snahu dělníků i dělnického vedení se nedaří hospodářské plány splnit. Za největší problém je považována špatná organizace a neexistence socialistické soutěže. Pětiletka je označena za bojový úkol a celá kniha je zobrazením cesty k jeho vyplnění.

Na cestě má vypomoci zejména nadějný komunista Štěpán Kodet, který je zvolen úkolářem. Cílem jeho práce je reorganizace podniku a splnění norem. Při plnění vytyčeného cíle se setkává se spoustou překážek, které mu kladou jak nepřátelé socialismu, tak i zastaralá fabrika sama. Svým přístupem proti sobě popudí také část dělníků, která už ho nebere jako jednoho z nich, ale jako „ouřadu“, který se snaží vyšplhat po jejich zádech. Svoje chyby si Štěpán uvědomí při otevřeném konfliktu a za podpory soudruhů se vše obrací k lepšímu. Dojde k uvědomění cíle pětiletky, samovolnému zvyšování produktivity a socialistické soutěži vyhlášené mezi dělníky. Závěr románu tedy přináší naplnění norem a optimistický pohled do budoucnosti.

Román je postaven na ideji budování nové společnosti a vytvoření lepšího, socialistického světa. Celé dílo prostupuje souboj dobra (komunismu) a zla (starého kapitalistického uspořádání světa).

6. 2. 1. Motivy románu

Jak jsem se již zmínila, hlavní linii románu tvoří socialistický přerod společnosti a snaha splnit vytyčený hospodářský plán.

Celý román je postaven na kontrastu. Setkáváme se s kontrastem staré kapitalistické minulosti a nové komunistické budoucnosti. V rozporu je také rozdělení světa na „špatný západ“ a „dobrý východ“. Románem prostupují protikladné postavy, na které se zaměřím později. Zjednodušeně můžeme říct, že se zde jedná o souboj mezi dobrem (komunismem) a zlem (kapitalistickým uspořádáním společnosti).

Starý svět znamená pro dělníky bídu, bezpráví a utrpení, zatímco nový svět představuje ráj, ve kterém si jsou všichni rovni. Dělníkům se naskýtá pohled do lepší budoucnost, ve které se budou mít všichni dobře. V komunistické ideologii rozhodují o budoucnosti společnosti především dělníci, v jejichž rukách se nachází veškerá síla. Dělník sám nic nezmůže, ale pokud se všichni spojí, snadno dosáhnou vysněné

budoucnosti. Je tedy třeba věřit v poctivé dělnické jádro, navzájem si důvěřovat a vychovávat se. Dělníci již nepracují pro kapitalisty, ale pro stát, tedy pro ně všechny.

Tímto se dostáváme k dalšímu důležitému motivu a tím je kolektivita. Při cestě k socialismu se dělníci setkávají s mnoha překážkami, ať už fyzickými či materiálními. Jedinec by se těmto problémům nedokázal postavit, ale celá skupina dělníků je schopna dosáhnout převratu. Socialismus proto považuje za nejdůležitější zájmy kolektivu, nikoliv jedince. Každý jedinec se tedy musí přidat a obětovat svoje soukromí kolektivu.

„Jsme lidé a všelijací, kapitalistické zvyky, všelijaké přežitky nám čouhají z kapes jako vandrákovi seno. (...) Každý je sám snadno porazitelný, každý je schopen všech možných chyb a dokonce i ničemností-ale pohromadě jsme neporazitelní. To byla a je naše síla. (...) To co přichází je silnější než oni, než každý z nás, to je jako bouře, nikdo ji nezastaví.“¹³

V otázce kolektivity hraje důležitou roli komunistická strana, která pomáhá dělníkům v boji o „lepší zítřky“. Stává se zastřešující organizací, na kterou se dělnictvo může kdykoliv spolehnout. Pro dělníky je komunistická strana velice významná a nedokáže si bez ní představit život.

Pro dělníky je také klíčová práce, která se pro ně stává smyslem života. Dělníci chodí do fabriky velice rádi. Pracují celý svůj život a děsí je představa odchodu z továrny. Jelikož se domů chodí jen vyspat a najíst, odehrává se většina důležitých okamžiků právě na půdě této továrny.

Továrna se tedy stává hlavním dějištěm románu. Na počátku knihy je autorem podrobně vylíčen vzhled i chod šamotky. Dozvídáme se mnohé o tvrdé práci dělníků. Ačkoli je fabrika díky kapitalistům značně poškozena a zaostalá, má pro dělníky svůj půvab a stává se jejich domovem.

Dalším důležitým místem je kantýna, ve které se odehrávají nejen zkoušky divadla, ale také zde probíhají bouřlivé schůze soudruhů komunistů.

Vedlejším motivem románu je láska, která se projevuje zejména v milostném trojúhelníku úkoláře Štěpána, jeho kamaráda z dětství Karla Strnada a jejich společné známé Lídy Babičové. Tato milostná zápleтка však není v románu nijak rozvíjena.

---

¹³ OTČENÁŠEK, Jan. *Plným krokem: Příběh lidí a ohňů*. Praha: Československý spisovatel, 1953. s. 284.

Láska je popisována velice chladně a nepřesvědčivě, aby neodvedla pozornost od lásky k fabrice a komunistické straně.

6. 2. 2. Srovnání postav románu

Pro budovatelský román jsou podstatné charakteristické typy postav. Většina postav je již předurčena k jistému způsobu myšlení a jednání. Odlišují se od sebe také podle mluvy.

Důraz je kladen na mládež, jelikož tvoří budoucnost společnosti. Úkolem je tedy přimět je k pořádné práci. V tomto románu se objevují také ženy, které chtějí být zapojeny do výrobního procesu a dožadují se stejných pracovních práv jako muži. Ženy jsou zde chápány jako další pracovní síla.

V díle snadno rozeznáme kladné postavy, které se vyznačují dobrými skutky, a postavy záporné, které odporují komunistické představě. Jedinec není pro tento druh románu příliš důležitý. Mnohem významnější jsou vlastnosti dělnictva jako celku.

Otčenášek se však snaží ve svých románech zaměřit na jednotlivé osoby. V tomto románu můžeme nalézt tři druhy postav – kladné, záporné a kolísavé.

6. 2. 2. 1. Kladné postavy

Kladně pojaté postavy jsou v tomto románu zastoupeny nejvíce. Jedná se vždy o členy strany, tedy oddané komunisty. Cílem těchto postav je vybudovat novou a lepší společnost. Tomuto cíli oběťují své soukromí. Zástupci dobra jednají vždy ve prospěch továrny a jsou plně oddáni práci. Tito lidé mluví vždy pravdu a jejich chyby jsou omlouvány nezkušeností. Mezi jejich další vlastnosti patří skromnost, prostost a nenáročnost.

„Nestačí být dobrým občanem či dělníkem, je třeba být opravdovým komunistou. Tak co já? Budu vůbec schopen, abych patřil k téže straně jako soudruh Gottwald? Zápotocký? Nebo jako Stalin? Strašná odpovědnost.“¹⁴

Většinu kladných postav tvoří obyčejní dělníci. Autor v tomto románu více propracoval dělníky, kteří se dostali na vedoucí pozice. Já bych se dále ráda zaměřila zejména na Štěpána Kodeta a Aloise Krejzu.

---

¹⁴ OTČENÁŠEK, Jan. *Plným krokem: Příběh lidí a ohňů*. Praha: Československý spisovatel, 1953. s. 331.

Hlavní kladnou postavou románu je Štěpán Kodet. Na počátku se dozvídáme, že se jedná o vysokého, trochu hubeného mladého muže s pevným vypracovaným tělem a vážnou tvář. K jeho charakteristickým rysům patří zamyšlenost i nemluvnost. O jeho vnější i vnitřní charakteristice se toho tedy moc nedozvídáme, ale pro budovatelský román jsou rozhodující jeho činy a politická příslušnost.

Štěpán pocházel z chudé dělnické rodiny. Jeho otec v továrně zemřel a on musel živit matku. Přes to všechno byl vždy na svůj dělnický původ hrdý. Za války musel narukovat. Jeho antipatie vůči nacistům ho však přiměla dezertovat. Otcův přítel Strnad mu pomohl ukrýt se v továrně. Ještě během války vstoupil Štěpán do komunistické strany. Jako správný komunist se podílel na protinacistickém odboji.

Šamotka se stala jeho domovem. Věděl, že se na svoji dělnickou rodinu může spolehnout. Přestože byli dělníci kvůli Štěpánovi tvrdě vyslýcháni, ukázali svoji solidaritu a neprozradili ho. Kodet si musel dávat pozor pouze před lidmi z kanceláře, jelikož těm se nedalo věřit. Většinu vedení však prostí dělníci nezajímali.

Po květnové revoluci se mohl přestat schovávat a vystoupit z továrny, která se stala jeho útočištěm. Štěpán byl poslán na studia. Po návratu se vrací na své místo dělníka. Jelikož je považován za schopného a nadějného komunistu, je mu záhy nabídnuta pozice úkoláře. Přestože se tuto nabídku bojí přijmout, nemůže své dělnické soudruhy zklamat a stává se jedním z hlavních budovatelů. Jako správný dělník a komunist obětuje práci své soukromí. Práce se stává smyslem jeho života. Ve svém úsilí naráží na mnohá úskalí. Největší chybou je nesprávná komunikace s dělníky. Na konec však pocítí podporu soudruhů komunistů a uvědomí si svoje chyby. U dělníků se samovolně rozšíří socialistická soutěž, která pomáhá splnit pětiletý plán.

Otčenášek se krátce zabývá i Štěpánovým osobním životem. V knize je zaznamenána jeho láska k Lídě Babičové. Nejedná se však o lásku plnou vášně. Štěpán se zamýšlí nad tím, zda ji má vlastně rád. Mnohem více jsou autorem rozebírány jeho úvahy nad budovatelským úkolem. Popisován je také vztah mezi Štěpánem a Karlem, o kterém se zmíním ještě později. Tato dvě témata jsou zpracována velice okrajově, aby neodváděla pozornost od hlavního tématu, tj. budování nové společnosti.

Druhou typicky kladnou postavou je Alois Krejza, kterému neřekne nikdo jinak než Hlína. Jedná se o příkladného zástupce dělnické třídy, jehož životní náplní je práce. Právě podle postoje k práci se v budovatelských románech pozná povaha člověka. Jeho

posláním je najít nejvhodnější hlínu pro výrobu cihel. I přes nepřízeň okolí se nevzdává a odpovídající hlínu nachází. Jeho objev je velkým přínosem pro celou šamotku.

Za zmínku stojí také dělník Bárta, který svými činy dokazuje budovatelského ducha. Přestože je těžce nemocný, dobrovolně zvedá svoji normu. Když umírá, je jeho jediným přáním, aby mu na pohřbu zazpívali svazáci Internacionálu. K budovatelskému úsilí přispívá svými zlepšovacemi návrhy i Tykvart. Nesmím zapomenout ani na skromného dělnického ředitele Peterku vzdělávajícího se četbou sovětských knih a předsedu závodní rady Strnada.

Všechny kladné postavy mají několik společných věcí. Spojuje je nejen členství v komunistické straně, ale zejména pracovní nadšení. Postavy se snaží napomoci přerodu společnosti podle komunistické ideologie. Jejich vzorem je Sovětský svaz. Všechny postavy také pocházejí z dělnických rodin. Hrdinové musí čelit mnoha nesnázím, než se jim podaří dojít k cíli a zformovat svůj charakter. U kladných postav se ukazuje síla kolektivu. Ačkoliv se jedinec dopouští mnoha chyb, může se opřít o ostatní. Jako individuum může být velice snadno poražen, ale skupina usilující o dobrou věc je neporazitelná.

6. 2. 2. 2. Kolísavé postavy

Těmto kolísavým postavám je během románu umožněn přerod. Jedná se o postavy, které nemají vyhraněný postoj, nebo se z nějakého důvodu oddálí od svého socialistického přesvědčení. Na konci však zjistí, která cesta je správná, a přikloní se na stranu komunismu. V Otčenáškově románu Plným krokem nalezneme tři typické příklady kolísavých postav – Karla Strnada, inženýra Vejdělka a dělníka Veselého. Zařadila jsem do této skupiny i mistra Hirše, který byl sveden ze správné cesty Málkem. Nalezneme u něj spousty vlastností nekorespondujících s typickým představitelem budovatele, ale důležitější je jeho přístup k práci a konečná volba.

Karel Strnad je v knize popsán jako velký rebel. Velice časté jsou jeho divoké hádky s otcem a rychlá jízda na motorce, která mu dává pocit volnosti. Karel je jednou z postav, u kterých nás autor zasvěcuje do jejich niterného vývoje. Velký prostor je věnován rozboru jeho vztahu ke Štěpánovi a Lídě Babičové. U Karla se projeví vlastnosti nehodné člena komunistické strany. Zásadní je jeho zaslepená nenávisť vůči Štěpánovi. Nepovažuje Kodeta za jednoho z budovatelů, nýbrž za jednoho ze studovaných lidí, kteří se snaží vyšplhat po dělnických zádech. Právým důvodem je

však závist, která ho přiměje ke spolčení se s hlavním nepřítelem socialismu - Málkem. Další příčinou Karlova nevhodného chování je jeho tajná láska k Lídě. Nedoceňuje své dělnické postavení a Štěpána považuje za hlavní důvod neúspěchu v lásce.

Jeho osobní problémy mají vliv na jeho pracovní nasazení. Přestává komunikovat s ostatními, odmítne účast na dělnickém divadle, přestává chodit mezi svazáky a později začne zanedbávat také svoji práci ve fabrice. Jeho vnitřní hněv graduje. Nepřijme ani výzvu k soutěži formařů a cítí se velice osamocen. Tento pocit samoty a nenávisti nezvládá a popere se se Štěpánem. Za všechny tyto činy je jeho vlastním otcem navrženo vyloučení ze strany. Otčenášek popisuje vnitřní pochody Karla, který tuto zprávu nese velice těžce. Strana je pro něho domovem, nedokáže si představit, že by byl opravdu vyloučen. Najednou procítá ze své směšné nenávisti vůči okolí. Uvědomuje si svoje místo v komunistické straně a důležitost dělnického poslání. Na přimluvu Štěpána mu je udělena pouze důtka. Karel si velice váží druhé šance a je rozhodnutý znovu nezklamat svoje kamarády dělníky.

Druhou kolísavou postavou románu je dělník Veselý, který pochází z rodiny alkoholiků. Kvůli své pověsti je osamocen a ostatními takřka zatracen. Přestože se jedná o velmi zručného vyučeného formaře, jeho alkoholismus mu nedovolí vykonávat naplno dělnickou práci. Štěpán se mu jako správný svazák pokusí pomoci a přinutí ho k práci v divadle. Veselého práce naplňuje a přestává pít. Později je Štěpánem navržen zpět do formárny. Přestože se na něj ostatní dělníci dívají dost nedůvěřivě, spolu se svým pracovním partnerem vyhraje měsíční soutěž o putovní standartu závodu. Veselému se splnil sen a chystá se požádat o přijetí do komunistické strany.

Třetí kolísavou postavou románu je inženýr Vejdělek. Zhruba padesátník, s věncem prošedivělých vlasů kolem lysiny, inteligentní tváří, vysokým čelem, temnými soustředěnými očima a dlouhými citlivými prsty zažloutlými od nikotinu, si zasloužil díky své odbornosti úctu celé továrny. Přes to všechno je ostatními považován za podivného samotáře. Dozvídáme se, že ho předchozí režim nijak nepohoršoval a po komunistickém převratu se obával vstoupit do strany. Komunista Pilát k němu chodí poslouchat hudbu a postupně se dozvídá jeho životní příběh. Vejdělek stále více tíhne k socialistické společnosti. Jednoho dne je povolán na své původní místo. Uvědomuje si, že je jeho budovatelským úkolem vychovávat mladou generaci a republika ho potřebuje.

U kolísavých postav nalezneme opět společné znaky. Jedním z nejdůležitějších je pocit samoty a individualita. Všichni tři jsou pouze jedinci nacházející se mimo společnost. Jako takoví, jsou velice zranitelní. Všem je však nabídnuta pomocná ruka. Pro budovatelský román je důležité navodit dojem, že je komunistická strana otevřená všem poctivým lidem a není nikdy pozdě do ní vstoupit. I u tohoto druhu postav tvoří důležitý faktor práce, která pomáhá v překonání složitých životních situací.

6. 2. 2. 3. Záporné postavy

Záporné postavy se stejně jako postavy kladné profilují svými názory a skutky. Jedná se o odpůrce komunismu a socialistického uspořádání světa. V tomto románu je za hlavní zápornou postavu pokládán Málek.

Málek je vykreslen jako pořízek s ducatými tvářemi, maličkýma očkama, masitým nosem, špalíčkovými prsty porostlými černými chloupky a krátkýma nohama se silnými stehny. Ačkoliv zastává funkci závodního, nemá fabriku rád. Tvrdě se staví proti veškerým novotám a svoji práci nevykonává poctivě. Všichni dělníci i celá továrna mu jsou odporné. Svoje denní obchůzky absolvuje pouze z nutnosti, ale problémy dělníků jsou pro něj nepodstatné.

Ve svém boji proti Štěpánovi i celému budovatelskému snažení využívá intrik. Pokouší se získat na svoji stranu dělnictvo pomocí diskreditace vedoucích pracovníků. Podaří se mu zajistit si loajalitu mistra Hirše. Při získávání Karla Strnada využije svoji dceru Irenku. Protože neuspěl s pomluvami Štěpána, mění svoji taktiku a stává se „nepřítelem ve vlastních řadách“. Chod továrny se pokouší ochromit podryváním vypracovaného plánu a předstíraným soucitem s dělníky. Rozšiřuje lži o pravděpodobném uzavření fabriky, které mají za následek poráženeckou náladu. Jeho poslední machinací je manipulace s motorem, který způsobí požár. Hirš ho při tom zahlédne a Málek je brzy na to obviněn.

Málek žije naprosto v jiném prostředí. Na rozdíl od ostatních postav se většina scén odehrává u něj doma. Autor nás seznamuje s celou rodinou. Jeho zálibou je hra na klavír a řečnění, nikoliv práce jako u správných budovatelů. Pilátem je označen za balvan, který stojí v cestě socialistickému přerodu.

Pro záporné postavy je typická absence kladného vztahu k práci, avšak velká touha po bohatství. Mezi jejich charakteristické vlastnosti patří lhostejnost, vypočítavost

a neupřímnost. Pro dosažení cíle využívají intrik, lži a podvodů. V Otčenáškově románu se objevuje typ záporného hrdiny, který není členem komunistické strany.

7. Bez šéfa-T. Svatopluk

Druhý analyzovaný román, *Bez šéfa*, volně navazuje na autorovu prvotinu *Botostroj*, která byla soudně zakázána. Toto volné pokračování popisuje situaci zlínských podniků v letech 1945-1948.

7. 1. T. Svatopluk

T. Svatopluk, vlastním jménem Svatopluk Turek, se narodil 25. 10. 1900 v Hodslavicích. Svatopluk vystudoval reálnou školu v Kroměříži a pokračoval ve studiu na Akademii výtvarného umění v Praze. Věnoval se malbě pod vedením profesorů Maxe Švabinského a Jakuba Obrovského. Studia roku 1922 zanechal, avšak výtvarnou prací se živil nadále. V roce 1926 začal pracovat ve výrobě Tomáše Bati ve Zlíně. Práce reklamního malíře ho podnítila k napsání prvního románu *Botostroj*. Toto dílo, popisující drsné praktiky chodu podniku, zapříčinilo soudní proces, ve kterém bylo zakázáno.

Svobodné spisovatelské a výtvarnické kariéře předcházela několika měsíční práce u prostějovské oděvní firmy Nehera. Svatopluk se věnoval také časopisecké tvorbě. Pod svým jménem vydával časopis *Svět v obrazech*, krátce redigoval *Nový obzor* a přispíval do *Tvorby*, *Literárních novin*, *Hostu do domu* či *Květů*. V rámci komunistického odboje spolupracoval při tisku *Rudého práva*. V roce 1947 se vrátil opět do Zlína jako redaktor závodního listu *Tep nového Zlína*. T. Svatopluk zemřel 30. 12. 1972 ve Zlíně, tehdejším Gottwaldově.

Svatopluk se v rámci literární tvorby věnoval zejména žánru románu. Jeho díla korespondovala s úsilím o realistické zobrazování skutečnosti. Autor tvrdě napadal tzv. amerikanismus, se kterým byly ztotožňovány právě podniky ve Zlíně a postava Tomáše Bati. Tomuto tématu se věnují jeho díla *Botostroj* a *Andělé úspěchu*. Zlín je zobrazován jako říše zla, ve které je propojen pracovní i osobní život. Dalším námětem tvorby jsou vykořisťování lidí, které zobrazil v psychologizujících prózách *Tvář člověka*, *Mrtvá země*, či *Človíček*. Po komunistickém převratu roku 1948 začal plně sloužit novému režimu. Vznikla tak díla jako *Putování za hvězdou*, *Švédský mramor* či volné pokračování románu *Botostroj* s názvem *Bez šéfa*. Právě tomuto románu se budu dále věnovat.

7. 2. Bez šéfa

Román *Bez šéfa*, vydaný roku 1953, nás zavádí opět do Zlína a baťovského obuvního komplexu. Tentokrát se děj odehrává mezi pražským povstáním v květnu roku 1945 a komunistickým převratem v únoru 1948. Botostroj se v tomto románu již nachází v rukou dělníků, které čeká složitý budovatelský úkol - obnovit provoz celého podniku zdevastovaného válkou.

Na počátku je třeba jmenovat nové vedení podniku. Příznivce kapitalismu Šorfa navrhuje přidělení podřadných funkcí komunistům. Díky soudruhům Langovi a Nikodýmovi, kteří si vezmou na schůzi slovo a mluví za celou dělnickou třídu, je navrženo sestavení předsednictva zástupci dělnické třídy. Lang se vzhledem k svým organizačním schopnostem a rychlému jednání stává novým dělnickým ředitelem podniku. V továrně chybí po válce také mistři, kteří jsou nahrazováni obyčejnými dělníky bez zkušeností s vedením.

Snahy o obnovu výroby narážejí na mnoho překážek kladených spojenci „Šéfa“ a sympatizanty starého režimu. Objevují se také nepřátelé ve vlastních řadách. Odpůrci socialistické společnosti se pokoušejí o rozvrácení výroby a převzetí moci nad fabrikou. Celá kniha je tedy věnována souboji mezi „starým“ a „novým“ uspořádáním společnosti. Přestože využívají protivníci všemožných nástrah, spolupracují se synem „Šéfa“ Jakubem a neštítí se ani vraždy, vítězí „dobro“, tedy příznivci komunistické ideologie a poctiví dělníci.

Kniha je zakončena sjezdem závodních rad v Praze, který svolal Klement Gottwald. Do Prahy se hrnou davy dělníků a odborářů, nechybí mezi nimi ani Prokop. Gottwald pronáší svoji řeč, ve které pocitují zúčastnění spoustu lásky. Pro příznivce komunismu je Gottwald pravým státníkem, opravdovým komunistou a vůdcem dělnické třídy.

7. 2. 1. Motivы románu

Stejně jako předchozí analyzovaný román, i toto dílo pojednává o cestě k socialistické společnosti na pozadí velkého podniku. Zejména je třeba převýchova dělníků, kteří jsou zkaženi americkou pracovní morálkou. Jejich proměna spočívá v počátku kolektivního myšlení a uvědomělé lásce k vlasti, národnímu majetku a práci.

S přeměnou myšlení lidí souvisí i změna systému práce. V socialistické společnosti pracují všichni pro stát, tedy sami pro sebe. Dělníky překvapuje, když se

jich někdo ptá, zda jsou schopni splnit objednávku. Z minulého režimu znají jen příkazy a zákazy. Jsou hrdí na svoje dělnické postavení a nechtějí ztratit čest. Vedení Botostroje přichází s první velkou celozávodní soutěží, na jejíž přípravě se nepodílejí sami dělníci. V rámci soutěže jsou udělovány body za pracovní činnost i za účast na kulturních a sportovních akcích. Rozdělování bodů komplikuje chod podniku a soutěž nepřispívá k celkovému zvýšení norem. Mnohem účinnější je soupeření jednotlivých skupin dělníků.

Literární postavy se na budovatelské cestě setkávají se spoustou komplikací. Nejvýznamnější je boj s nepřáteli komunistické ideologie. Mezi tyto soupeře řadí autor zejména členy jiných politických stran a příznivce amerikanismu. Také náboženství zaujímá nepřátelskou pozici vůči socialismu. Faráři označují svobodu a rovnost za dílo ďáblů. V katolických brožurách jsou komunisté zobrazováni jako plížící se postavy s nožem v zubech.

Na straně „dobra“ však figuruje silná komunistická strana, která je domovem pro většinu dělníků. Každý poctivý člověk se na ni může spolehnout. Komunisté zatím nejsou sjednoceni, ale v průběhu románu se čím dál více kolektivizují. Víra se upíná také k Sovětskému svazu. Začátek románu se věnuje příjezdu sovětských vojsk, která jsou vítána nápisy: „Ať žije Stalin! Rudá armáda! Sláva vítězům!“. Objevují se také rudé šátky se srpem a kladivem. Již malé děti obdivují sovětské tanky, Stalina a naopak opovrhují Američany. Příjezdem rudoarmějců začíná nová éra československých dějin. Celá kniha je prostoupena propagandistickými hesly a jména jako Stalin, Lenin či Gottwald jsou vyslovována s naprostou pokorou.

7. 2. 2. Srovnání postav v románu

Jak jsem se již zmínila u předchozího románu, postavy jsou pro budovatelský román určující. V románu nalezneme velké množství postav, které jsou od sebe odlišovány prostřednictvím svých činů. U Svatopluka je většina dělnictva členem komunistické strany. Postavy můžeme opět rozdělit na kladné, příznivce komunismu, kolísavé a záporné, příznivce starého režimu.

7. 2. 2. 1. Kladné postavy

Kladné postavy se v tomto románu opět vyznačují členstvím v komunistické straně a řádným životem. Jejich největší poslání spočívá v odhalení všech kolaborantů a organizované sítě odporu, na které se ze zahraničí podílí Jakub, syn bývalého šéfa.

Dalším úkolem je napomoci obuvní fabrice v obnovení činnosti. Vždy se jedná o pilné pracovníky, u kterých převládá vysoké pracovní nasazení. Osobní život je odsunut do pozadí. V následující analýze bych se ráda zaměřila na postavu Pazdery a jeho syna Jendy, Prokopa a jeho dcery Ančí a Nikodýma.

Mistr Pazdera je příkladným dělníkem a členem komunistické strany, který nikdy v životě nezakolísal. Všechny věci o komunismu i socialistické společnosti bere naprosto vážně. Vždy bojoval o kus chleba a za práva pracujícího lidu. Přestože je již ztvrdlý životem, vždy kráčí vzpřímeně s pohledem bojovníka. Díky svému lidskému přístupu se mu podaří přesvědčit dělníky o dobrovolném zvýšení norem.

V románu se dostává do konfliktu s Anderlem. Požaduje jeho vyloučení ze strany, jelikož se jeho chování neshoduje s požadavky na člena. Anderle se mu za to mstí. Pazdera je přesunut z Botostroje a stává se ředitelem malého závodu. I tam je mezi dělníky velice oblíbený, jelikož se nebojí sám postavit ke stroji. Podnik je pod jeho vedením velice úspěšný a získává pochvalu od samotného Gottwalda. Po odstranění všech nepřátel z Botostroje se vrací zpět, tentokrát však již na post ředitele.

Ve stopách otce kráčí i Jenda Pazdera, jehož zálibou je létání. Na letišti však nepanují zcela příznivé podmínky, jelikož se tam ukrývají zástupci starého vedení. Jenda si i přes to prosadí účast na celonárodní letecké soutěži. Díky jeho pílí a pečlivému nastudování trati vyhrává. Ihned se stává trnem v oku ostatních letců. Nenávist vůči němu jako komunistovi vygraduje až k pokusu o jeho smrt. Někdo mu před startem poškodí letadlo. On si ho však nevědomky vymění se svým kamarádem, který se zřítí a umírá.

Jenda se účastní brigády, na které vyburcuje ostatní dělníky k soutěži. V knize je velice stroze popsána jeho láska ke Stázce Martinovské.

Další rodinnou dvojici tvoří Prokop a jeho dcera Ančí. Prokop se vrací do Botostroje na místo redaktora. Proslavilo ho jeho dřívější dílo Pěst, které kritizovalo poměry v podniku za „Šéfa“. Po nástupu do redakce soupeří s příznivci starého režimu a zvažuje, zda má z místa odejít, či pomoci komunistům. V kavárně se potkává s Něžkou Hobzovou, novou komunistickou redaktorkou, ve které cítí oporu. Oproti jeho ženě Olze se Něžka nebojí bojovat za pravdu. Práce spisovatele je pro vytváření nové společnosti velice důležitá. „ *Je třeba vyjít do ulic, je třeba bít na poplach, je třeba*

*mobilizovat, odhalovat, učit pravdě. To je úloha spisovatele.*¹⁵ Prokop je přesvědčen, že pro psaní neexistuje žádná střední cesta, je třeba něco naprosto milovat a něco naprosto nenávidět.

Prokop dramatizuje svoji Pěst. Příprava divadelní inscenace se neobejde bez pokusů reakce toto dílo zmařit. Prokop se však nezalekne, neboť ví, že za ním stojí dělníci a celá komunistická strana. Při premiéře je divadlo plně obsazeno a Pěst má u dělníků obrovský úspěch.

V redakci se stává Prokop díky své neohroženosti pro opozici nebezpečným. Otiskne článek odhalující podvody s obuví. Dělníci jsou tímto zjištěním pobouřeni a žádají prošetření případu. Jelikož je do tohoto podvodu zapleteno spousta lidí na vyšších místech, je takřka zameten pod koberec. Tento čin vyvolá mohutné bouře komunistických i nekomunistických dělníků. Prokop je pomocí intrik zdiskreditován v redakci a odchází na nucenou dovolenou. Viník je však brzy odhalen.

Prokopova postava se v mnohém podobá samotnému autorovi románu T. Svatoplukovi. Oba dva pracovali ve velkém obuvnickém podniku jako malíři a nesouhlasili s jeho vedením. Oba napsali knihu, která kritizovala tamní podmínky. V případě Prokopa se jednalo o knihu Pěst a v případě Svatopluka o román Botostroj. Knihy měly podobný osud, jelikož byly obě soudně zakázány.

Další kladnou postavou románu je Ančí Prokopová. Ančí je charakterizována jako pracovitá dívka se žířivýma očima, šibalským úsměvem a zejména jako vzorná komunistka. Vrací se z brigády a nastupuje na pozici vedoucí punčocháren. Nespokojí se s celopodnikovou soutěží a sama organizuje akce mezi děvčaty. Zajímá se o výrobní materiál a snaží se odstranit jevy zpomalující výrobu. Díky úspěchu se celá parta z punčocháren dostává do novin.

Ančí je součástí milostné zápletky. Po návratu domů se zamiluje do Trlici, o kterého se vzorně stará i v době jeho úrazu. Po jeho smrti je považována ostatními za trpitelku a vzor. Pronáší k dělníkům řeč: „(...) *zrovna tyto dny, tyto hodiny rozhodnou o tom, zda zvítězí dobro, zda zvítězí dělnická věc, anebo zda zvítězí zlo, staré zlé časy, zda zvítězí šéf.*“¹⁶

---

¹⁵ SVATOPLUK, T. *Botostroj*. Praha: Mladá fronta, 1955. s 185.

¹⁶ Tamtéž. s. 473.

Poslední kladnou postavou, o které bych se ráda zmínila, je Nikodým. V knize vystupuje jako vyšší pohublý dělník z gumáren, který žije ve velké bídě. Působí dojmem, že je vždy nad věcí, přesto se drží spíše v pozadí. Během celého příběhu se toho o něm moc nedozvídáme, vlastně pouze to, že žije spokojeně se svou manželkou Bětkou, za války se s ní podílel na rozdávání komunistických letáků a oba za to byli zavřeni do koncentračního tábora. Vždy se v příběhu zjeví, označí věci pravými jmény a zase se stáhne do pozadí. Z jeho úst zazní obvinění Anderleho z nečisté hry, varování Langa i označení Tomka za zrádce. Na konci knihy píše dopis Gottwaldovi, aby se s ním mohl setkat.

I v tomto románu mají kladné postavy společné svoje členství v komunistické straně. Dalším jejich společným znakem je příslušnost ke stejné sociální skupině, tedy k dělnické třídě. Postavy se vyznačují jednáním podporujícím socialistickou přeměnu společnosti. Nebojí se postavit nepřátelům a jednají plně podle své dělnické zodpovědnosti, jelikož vědí, že za nimi stojí komunistická strana.

7. 2. 2. Kolísavé postavy

Román *Bez šéfa* nám umožňuje nahlédnout na dva druhy kolísavých postav. První typ se již objevil v předchozím analyzovaném románu, tedy postavy, které se jakýmkoliv způsobem oddálí od komunistického přesvědčení, ale nakonec k němu najdou cestu. Tento typ pozorujeme u Trlici a Stázky. Příběh nám však vykresluje i opačnou linii směřování, kdy oddaný komunista ztrácí svoje přesvědčení a nechává se strhnout reakcí na druhou stranu. Přeměnu ve špatného člověka sledujeme u ředitele Langa.

První kolísavou postavou je již zmiňovaný Trlica. Ačkoliv sympatizuje s komunisty, jeho životní styl se s členstvím neslučuje. Trlica je popsán jako velice divoký člověk, který vlastně ani moc neví, co skutečný život obnáší. Jeho životní náplň tvoří ženy, víno a zpěv. Prostředí hospod je mu velice blízké a právě jeho závislost na alkoholu umožňuje protivníkům snadnou manipulaci. Mezi další přiřazené vlastnosti patří výbušnost, nepřesnost, nelogičnost a nezřízený život. Nelze mu však upřít neomylné básnické srdce, které objeví Prokop a záhy otiskne v novinách jeho první báseň.

Trlica se setká s Ančí a je omámen její krásou. Ihned jí napíše báseň a rozhodne se, že musí začít nový život. V tomto rozhodnutí sehraje důležitou roli i jeho dopravní nehoda. Ančí o něj v nemocnici pečuje a přijde ho navštívit i Nikodým, což Trlicu

velice překvapí. Předpokládal, že na něj všichni zapomněli, když se ocitl na šikmé ploše. Uvědomuje si, že není dobrým člověkem, přátelí se s prašivci a nechal se koupit. Náhle procítá.

Trlica se pokouší odčinit své prohřešky. Ocítá se na stopě organizované sítě protikomunistického odporu. Podaří se mu začlenit mezi tyto spojence Jakuba. Jeho tajné poslání je však prozrazeno. Haníková, která ho vnímá jenom jako věc, bolševického psa, kus hadru či špíny vyláká Trlicu ven a tam ho zastřelí. Umírá mučednickou smrtí. O pohřeb se postarala komunistická strana.

Další kolísavou postavou je Stázka Martinovská, popsána jako krásné děvče s čistou tváří a drobnými rty. Mezi její vlastnosti patří upřímnost a otevřenost. Jako křesťanka nesympatizuje s komunistickou stranou. Práce ji však činí šťastnou a brzy se stává nejlepší švadlenou. Během románu se zamiluje do Jendy Pazdery. Po odchodu jeho otce z fabriky přechází na jiné oddělení. Díky své pracovitosti brzy zvyšuje normy, což se mužskému kolektivu nelíbí. Po několika konfliktech z oddělení odchází. Zastává se jí však Nikodým. Stázka je překvapena, že se postavil za někoho, kdo není členem strany a navíc patří mezi chudé. Náhle mění svůj postoj ke komunistům, ještě více zvyšuje svoji normu, snižuje si plat a chce se stát členkou strany.

Opačnou cestou se vydal komunista Lang, popsáný jako silnější zavalitý muž pocházející z uspokojivých poměrů. Díky svým schopnostem byl zvolen ředitelem Botostroje. Zpočátku je ve své pozici velice nejistý, čelí útokům opozice, avšak brzy roste, stává se v jednání ostřejší a panštější. Začíná mluvit o Botostroji jako o svém podniku. Jeho nejbližším pomocníkem se stane Anderle, který současně spolupracuje s Jakubem. Lang si začíná zvykat na panský život a poškozuje jméno dělnické třídy i komunistické straně. Společně s Anderlem se podílí na černém obchodu s obuví, čímž se na něm stane závislým. Odvrací se od komunistické strany. Hroutí se mu také rodinné zázemí, jelikož se zamiluje do Sylvie Anderlové. Z příkladného komunisty se tak stává ztroskotanec, který se obává odhalení Anderlových podvodů, které by usvědčily i jeho.

Při shromáždění dělníků v Praze, na kterém promlouvá Gottwald, cítí, že již mezi ně nepatří. Je mu jasné, že prohrál.

7. 2. 2. 3. Záporné postavy

V románu *Bez šéfa* se setkáváme s typem záporné postavy, která se pokouší o rozvrácení systému zevnitř. Touto postavou je Anderle, který se na komunisty dívá opovržlivě, podceňuje jejich sílu a vysmívá se jejich přímočarosti. Jeho snem je získat velké množství peněz a žít slušný život. Nechá se tedy podplatit Šorfou a začíná hrát svoji hru.

Jedná se o zbabělou postavu, která se pokouší zaujmout neutrální postavení, aby za žádných okolností nepřišla o svoje dobré postavení. Vstupuje do komunistické strany, snaží se pomáhat při obnově obuvního komplexu, ale na druhé straně donáší informace Jakubovi a podílí se na černém obchodu s botami. Díky svému obratnému kličkování získává důvěru Langa a stává se jeho nejbližším pomocníkem.

Anderleho můžeme charakterizovat jako drzého a obratného žongléře se starou šéfovskou výchovou. Tato postava mění své sympatie podle převládajícího vlivu ve společnosti. Naplnění jeho života závisí jen na míře bohatství a přepychu. Při svém postupu využívá zejména podplácení, podvodů a klamů. Šorfa požaduje jeho konečné rozhodnutí doprovázené významným činem, například podpálením elektrárny. Anderle je však odhalen a potrestán za krádež obuvi a kůže.

Další typicky zápornou postavou je Jakub, syn předchozího šéfa továrny. Jakub se ukrývá po válce v Brazílii a pokouší se navázat na podnikatelské úspěchy svého otce. Za hlavní důvod neúspěchu považuje komunisty. „*Všude, kde se komunisté zmocní vlády, jsou majetné vrstvy postupně vyhubeny a lid uvržen do otroctví.*“¹⁷

Jakub stále považuje továrnu za svůj majetek. Mobilizuje členy ostatních politických stran ke kontrarevoluci. Je přesvědčen, že rozbitím jednoty komunistů získá svůj majetek zpět. Pro svoje opětovné zbohatnutí je ochotný udělat cokoliv. U Jakuba se projevuje neúcta k českému národu, naopak jeho vzorem se stává Amerika.

Jakubův život je plný lží, nevěry a hýření. Vzpomíná na doby své moci, kdy zmrzačil dělníka autem a zastřelil vrátného. Spoléhá na sílu svých peněz a na plnou oddanost svých podplacených stoupců. Plánuje odstranit Beneše a vytvořit diktaturu, do jejíhož čela by se mohl postavit. Jeho plán o převzetí moci však ztroskotá, na letišti je zatčen a později odsouzen na doživotí.

---

¹⁷ SVATOPLUK, T. *Bez šéfa*. Praha: Československý spisovatel, 1953. s. 76.

Mezi další záporné postavy patří komunista Tomek sympatizující s Jakubem či bývalý generální ředitel Šorfa, jehož cílem je dostat komunisty a Gottwalda do izolace a vytvořit novou koalici nekomunistických stran. Šorfa plní funkci prostředníka mezi Jakubem a domácími stoupenci.

Ve Svatoplukově románu rozlišujeme dva druhy záporných postav. U prvního typu záporných postav je na první pohled zřetelná jejich příslušnost k odpůrcům komunismu. Tyto postavy sympatizují se starým režimem a neskrývají ani svoji náklonost k americkému stylu života. Druhým typem jsou skryté záporné postavy. Zástupci tohoto typu na první pohled sympatizují s komunistickým režimem, avšak jejich činy a způsob života ukazují opak.

8. Shrnutí charakteristik postav

V budovatelských románech se setkáme s černobílým viděním. Celý svět je rozdělen na „dobré“ a „špatné“. Stejně rozdělení uplatňují autoři i v interpretovaných dílech.

Postavy obou románů můžeme rozdělit do tří skupin: kladné, kolísavé a záporné. Předem jim autor přidělil příslušné vlastnosti, jsou tedy pouze figurkami procházejícími románem. K jejich rozlišení slouží zejména jejich činy a v některých případech i využívání jazyka.

Pro kladné postavy je charakteristické několik věcí. Nejdůležitější z nich je příslušnost ke komunistické straně. U všech kladných postav nalezneme naprostou oddanost a lásku k socialismu. Jejich vzorem je Sovětský svaz a osoby jako Stalin, Gottwald, Lenin či Zápotocký. Postavy nejednají na základě svých vlastních rozhodnutí, ale v souladu s představami komunistické strany.

Dalším společným rysem je kladný vztah k práci. Celý svůj osobní život obětují dělníci ve prospěch továrny. Práce se stává naplněním jejich života a fabrika druhým domovem. Tyto postavy však nepracují, aby zajistili blahobyt sobě, ale budoucí generaci. Během plnění svého budovatelského úkolu nacházejí sami sebe.

Tyto postavy jsou hrdé na svoje sociální postavení a úlohu dělníka berou naprosto vážně. Jejich síla spočívá v kolektivu, který je pevně semknutý. Na každého člena strany je možno se plně spolehnout. Správný komunista mluví vždy pravdu, vyznačuje se skromností, prostostí a nenáročností.

Pro umocnění emocionálního působení na čtenáře nechávají autoři v každém románu nějakou postavu zemřít. Celkově jsou všechny kladné hlavní postavy heroizovány.

Záporné postavy románu jsou protipólem postav kladných. Většinou nejsou členy komunistické strany. Výjimku tvoří pouze postava Tomka a Anderleho ve Svatoplukově románu. Tyto postavy jsou také často spojovány s církví, která je považována za nepřítele komunismu. Většina záporných postav pochází z vyšších sociálních vrstev, přejímají tedy kapitalistické zvyky. Jejich vzorem jsou Spojené státy americké.

Záporné postavy často disponují značným bohatstvím, případně se bohatými chtějí stát. Peníze berou jako možnost koupit si ostatní. Oproti dělnické třídě, kterou

opovrhují, není smyslem jejich života práce. Pouze hledají způsob, jak zbohatnout. Postavy většinou více mluví, než konají.

Pro dosažení cíle využívají lži, intrik a podvodů. Neštítí se ani zhářství, případně vraždy. V obou románech využívají muži jako nástroj k dosažení nějakého výsledku krásu ženy. Rodinné zázemí těchto postav se však většinou hroutí. Mezi další charakteristické vlastnosti záporných postav patří vypočítavost, neskromnost, sobectví a zákeřnost. Důležitým rysem budovatelského románu je odhalení tohoto zla a jeho následné potrestání.

Kolísavé postavy tvoří střed mezi oběma póly. V románech jim však není věnováno příliš prostoru. Jedná se o osamělé osoby, které prochází osobním vývojem a přiklání se na stranu komunismu. Kolísavé postavy trpí často nějakým závažným problémem, v těchto případech např. alkoholismem, s jejichž řešením napomáhají právě komunističtí soudruzi.

9. Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se věnovala žánru budovatelského románu. Vzhledem k jeho významnému propojení s politikou, tvoří značnou část práce také přehled významných událostí dané doby.

Nejprve jsem se zaměřila na důležité historické mezníky. Krátce jsem zmínila poválečný stav v Československé republice a přípravu komunistické strany na převzetí moci, kterého bylo dosaženo v únoru 1948. Následující kapitoly se věnují stavu republiky za komunistického režimu. Krátce jsem zmínila také politické procesy, které se staly mocným nástrojem k získávání poslušnosti občanů.

Podstatný úsek teoretické části jsem věnovala působení cenzury na literaturu dané doby a nově vzniklému Svazu československých spisovatelů. V následující části jsem se zaměřila na problém vymezení socialistického realismu jako umělecké metody. Pro příklad jsem zmínila několik teorií komunistických představitelů. Poslední část teorie jsem věnovala próze s budovatelskou tematikou, zejména budovatelskému románu a jeho zastoupením v české literatuře.

Stěžejní část mé práce tvoří rozbor dvou budovatelských románů. Ačkoliv romány popisují odlišné období, nalezneme v nich mnoho společných znaků. Jedním z nejdůležitějších je naplňování pracovního úkolu a vznik nové socialistické společnosti.

Podrobněji jsem se zaměřila na postavy románů a pokusila se o jejich analýzu. Nejprve jsem rozdělila postavy na kladné, záporné a kolísavé a pokusila se na základě jejich činů poukázat na hlavní charakteristické rysy.

Charakteristické rysy hlavních kladných, kolísavých a záporných postav obou románů jsem shrnula v poslední kapitole.

Jelikož je budovatelský román zejména dílem agitačním a politickým, odpovídá umělecká úroveň jednodušším dílům určeným pro širokou veřejnost. Budovatelský román je příběhem s prostou linií vyprávění, ve kterém bylo pro zdůvěryhodnění použito propojení se skutečnými historickými událostmi.

Došla jsem k závěru, že nejdůležitější částí těchto románů je právě výběr postav, které korespondují s ideálním stavem společnosti v dobách komunistického režimu. Přestože jsem se zabývala pouze dvěma romány od různých autorů, domnívám se, že se

charakteristické rysy postav opakují i u románů zbývajících. Budovatelské romány a jejich postavy se tedy mají stát vzorem pro nový socialistický lid a plně sloužit komunistickému režimu.

10. Použité zdroje

Primární literatura:

OTČENÁŠEK, Jan. *Plným krokem: Příběh lidí a ohňů*. Praha: Československý spisovatel, 1953.

SVATOPLUK, T. *Bez šéfa*. Praha: Československý spisovatel, 1953.

SVATOPLUK, T. *Botostroj*. Praha: Mladá fronta, 1955.

Sekundární literatura:

BAUER, Michal. *Ideologie a paměť: literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století*. Jinočany: H&H, 2003, ISBN 80-731-9028-1.

HAVELKOVÁ, Lenka. Baťovský Zlín jako literární námět. *Tvar*. Praha: Klub přátel Tvaru, 2007, č. 02. ISSN 0862-657-X

HOUSKOVÁ, Hana a Jan PODLEŠÁK. *České a slovenské dějiny v letech 1945 - 1989: Základní studijní materiál pro distanční studium*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1994.

HRON, Jan. *Věčné časy: československé totalitní roky*. Praha: Vyd. Respekt Publishing, 2009, ISBN 978-80-87331-01-9.

FORSTOVÁ, Eva. *Knihy podle norem: kulturní instituce v systému řízené kultury: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, Mnemosyne (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy), ISBN 978-807-3084-509.

HOŘEC, Jaromír. *Doba ortelů: dokumenty – vzpomínky - iluze a skutečnosti*. Brno: Scholaris, 1992, ISBN 80-900-6883-9.

JANÁČEK, Pavel. *Literární brak: operace vyloučení, operace nahrazení, 1938-1951*. Brno: Host, 2004, Teoretická knihovna, ISBN 80-729-4129-1.

JANOŠEK, Pavel. *Studie o dramatu*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu, 1993, ISBN 80-857-7804-1.

JANOŠEK, Pavel, Petr ČORNEJ a Alena FIALOVÁ. *Dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2007-2008, ISBN 978-80-200-1528-0.

KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004, ISBN 80-727-7212-0.

KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011. ISBN 80-200-2019-5.

KOUBA, K. *Průvodce po krajinách sorely*. Kulturní týdeník A2, 2007, č. 22, ISSN 1803-6635.

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H&H, 2002, ISBN 80-731-9020-6.

LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Lidové noviny, 1998, ISBN 80-710-6308-8.

MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, ISBN 80-718-5669-X.

SOLDÁN, Ladislav. *Přehledné dějiny literatury: 3. díl. Dějiny české a světové literatury od roku 1945 do současnosti*. Praha: SPN, 1997, ISBN 80-859-3748-4.

ŠÁMAL, Petr. *Literatura socialistického realismu: východiska, struktury a kontexty totalitního umění: sborník příspěvků ze symposia pořádaného Ústavem pro českou literaturu AV ČR ve spolupráci s Ústavem slovenskej literatúry SAV a Slovenským inštitútom v Praze 11. a 12. října 2006*. Praha: ÚČL AV ČR, 2009, ISBN 978-80-85778-64-9.

ÚČL AV ČR. Slovník české literatury po roce 1945 [online]. Studio Vémola, 2006 - 2011 [cit. 2015-02-18]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/>